

О.З. Хотинська
(Академія адвокатури України)

Судовий наказ як особлива форма судового рішення

Ключові слова: *наказне провадження, судовий наказ, судове рішення, заявник, стягувач, боржник, виконавчий документ.*

Справи, які розглядаються у порядку цивільного судочинства є нескінченно різноманітними та несхожими одна на одну. Тому застосування до різних категорій справ однакових процедур їх розгляду іноді буває невиправданим з причин простоти справи або шкідливим — якщо справа потребує швидкого вирішення.

Необхідність застосування усіх формальностей, які існують при позовному провадженні, в порядку якого розглядаються спірні цивільні правовідносини, цілком виправдана у випадку спірності справи, проте є зайвою при розгляді безспірних справ.

Дієвість судового захисту на сучасному етапі розвитку судочинства в Україні залежить від багатьох факторів, серед яких не останнє місце посідає впровадження спрощених правових процедур захисту прав та законних інтересів учасників правовідносин.

Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 року (надалі — ЦПК 2004) передбачає таку нову для незалежної України процедуру розгляду певних категорій справ як наказне провадження.

Дана стаття присвячена висвітленню положень ЦПК 2004, які містять правила розгляду справ у порядку наказного провадження та видачі судового наказу. Актуальність такого дослідження зумовлена передусім новизною цього інституту та відсутністю практики його застосування, а також низьким рівнем зацікавленості до цього нововведення з боку наукової громадськості. Метою цієї публікації є аналіз норм, за якими в майбутньому розглядатимуться справи в порядку наказного провадження, висвітлення проблем, які виникнуть на практиці при їх реалізації, та шляхів їх розв'язання.

Даний інститут цивільного процесуального права “Наказне провадження” дістав свою назву від акта, який видається судом у цьому виді провадження — судового наказу. Стаття 95 ЦПК 2004 визначає судовий наказ як особливу форму судового рішення про стягнення з боржника грошових коштів або витребування майна за заявою особи, якій належить право такої вимоги. Таким чином, підставою порушення наказного провадження є заява особи, якій належить право вимоги.

Вимога, заявлена в порядку наказного провадження, повинна бути безспірною. Безспірні вимоги у наказному провадженні — це такі вимоги заявника, із яких не вбачається спір про право, тобто це вимоги, що впливають із повністю визначених і неоспорюваних цивільно-правових відносин [1, 117]. Якщо ж із заяви про

видачу судового наказу та доданих до неї документів вбачатиметься спір про право, це є підставою для відмови у прийнятті такої заяви (ст. 100 ЦПК 2004).

Зважаючи на визначення судового наказу, можна зробити висновок, що вимога може бути лише про: 1) стягнення грошових коштів чи 2) витребування майна. Отже, з будь-якими іншими вимогами (наприклад, вимогами, які є предметом негативного або віндикаційного позову) в порядку наказного провадження можливості звернення не передбачено. Саме цим зумовлене законодавче закріплення у ст. 96 ЦПК 2004 обмеженого переліку випадків, коли може бути виданий судовий наказ:

- якщо заявлено вимогу, яка ґрунтується на правочині, вчиненому у письмовій формі;
- якщо заявлено про стягнення нарахованої, але не виплаченої працівникові суми заробітної плати;
- якщо заявлено вимогу про компенсацію витрат на проведення розшуку відповідача, боржника, дитини або транспортних засобів боржника.

Проте у зв'язку з цим уже сьогодні вбачаються недоліки даної процесуальної норми. Передусім, на нашу думку, перелік вимог, які можуть бути предметом розгляду справи в порядку наказного провадження, повинен бути вичерпним і чітко визначеним. Використання такого прийому законодавчої техніки як “і в інших випадках, встановлених законом” у даній нормі є недоречним, оскільки однозначною підставою для відмови у прийнятті заяви про видачу судового наказу є відсутність заявленої вимоги в переліку, передбаченому ст. 96 ЦПК 2004. По-друге, у зв'язку з викладеним ми вважаємо, що вказаний перелік повинен бути розширений: до нього необхідно включити інші вимоги, які стосуються стягнення грошових коштів або витребування майна і які носять безспірний характер. Так, Д. Луспеник висловлює здивування з приводу виключення із проекту ЦПК 2004

такої вимоги як вимога про стягнення аліментів на утримання малолітніх або неповнолітніх дітей [2, 90]. Розгляд цієї вимоги в наказному провадженні цілком можливий за умови відсутності необхідності встановлення батьківства або ж його оспорювання. У даному випадку документи, що подавалися б до суду повинні були підтверджувати такі обставини: боржник, до якого заявлено вимогу, є особою, зобов'язаною утримувати малолітню чи неповнолітню дитину; дитина, на користь якої стягуються аліменти є малолітньою чи неповнолітньою; заяву про видачу судового наказу подано особою, яка має на це право (законним представником, органом опіки та піклування, прокурором); місце роботи та дохід особи, зобов'язаної сплачувати аліменти на утримання дитини; відсутність заінтересованих осіб, на користь яких провадяться утримання з боржника.

Характерна особливість наказного провадження — спрощена процедура розгляду вимог заявника без виклику сторін, кінцевим результатом якої є видача судового наказу. Зі змісту ст. 102 ЦПК 2004 впливає обов'язок суду у разі прийняття заяви про видачу судового наказу видати у триденний строк судовий наказ по суті заявлених вимог. Можливості відмовити у видачі судового наказу законом не передбачено. Суд наділений правом відмовити у прийнятті заяви, але, якщо він її прийняв, — повинен видати судовий наказ. Тому на це положення необхідно звернути особливу увагу. Це ж стосується і процедури скасування судового наказу: подана з додержанням встановленого десятиденного строку заява боржника про скасування судового наказу є безумовною підставою для його скасування. При цьому не повинні з'ясовуватися мотиви такої незгоди; сам по собі факт подання такої заяви про скасування судового наказу вказує на незгоду боржника із заявленими вимогами, а отже, — про наявність спору.

Цікавим, на наш погляд, є також термінологічне визначення сторін наказ-

ного провадження. Якщо сторона, до якої звернена вимога, називається боржником, то щодо сторони, яка звертається з такою вимогою, вживаються два терміни, які законом ототожнюються: 1) заявник; 2) стягувач. Ми вважаємо, що ці дві дефініції необхідно розмежовувати, оскільки особа набуває процесуального статусу заявника з моменту звернення до суду із заявою про видачу судового наказу, а стягувача — лише з моменту видачі судового наказу.

На особливу увагу заслуговує законодавче визначення судового наказу як особливої форми судового рішення.

По-перше, незрозумілим є положення ст. 208 ЦПК 2004, де вказується, що судові рішення укладаються у двох формах: ухвали і рішення, хоча у ст. 95 ЦПК України судовий наказ називається особливою формою судового рішення.

По-друге, з одного боку, судовий наказ є особливою формою судового рішення і підлягає виконанню за правилами, встановленими для виконання судових рішень, з іншого боку, він водночас є виконавчим документом, хоч прямої вказівки на це закон не містить. Такий висновок випливає з аналізу ст. 103 ЦПК 2004, яка передбачає, що судовий наказ повинен відповідати вимогам, які висуваються до виконавчого документа Законом України “Про виконавче провадження”. У зв’язку з цим ми можемо передбачити подальше внесення змін до Закону України “Про виконавче провадження”, ст. 18¹ якого містить перелік виконавчих документів. У протилежному випадку, може статися, що державний виконавець відмовлятиме у прийнятті до виконання судового наказу, оскільки єдиною підставою для відкриття виконавчого провадження є виконавчий документ.

У науковій літературі уже була зроблена спроба дати порівняльну характеристику судового рішення та судового наказу [3, 48]. Не маючи на меті заперечувати притаманність судовому наказу властивостей та ознак судового рішення, його

вивчення та дослідження дає нам змогу виділити характерні лише для нього ознаки:

1) В порядку наказного провадження судом вирішується лише чітко визначене коло вимог; судовий наказ не може бути виданий судом за вимогами, які прямо не вказані в законі.

2) Судовий наказ видається без судового розгляду, без виклику заявника та боржника в судове засідання, без заслуховування їхніх пояснень.

3) Судовий наказ, на відміну від судового рішення, ґрунтується не на поясненнях сторін та наданих ними доказах, а на документах, наданих заявником, які підтверджують безспірність заявлених вимог.

4) Судовий наказ ніяк не мотивується, а лише містить припис суду щодо стягнення з боржника грошових коштів або майна.

5) Судовий наказ видається у триденний строк, і закон не висуває вимог щодо постановлення його у нарадчій кімнаті.

6) Судовий наказ не може бути оскарженим у порядку, передбаченому для судового рішення. Боржник може подати заяву про скасування судового наказу, після чого останній за наявності підстав повинен бути скасований.

Отже, судовий наказ суттєво відрізняється від судового рішення.

Таким чином, сутність судового наказу полягає в тому, що він є немотивованим судовим рішенням, яке виноситься від імені держави в передбачених законом випадках і містить приписи щодо стягнення з боржника грошових коштів або майна з метою поновлення чи захисту порушених прав та законних інтересів стягувача і ґрунтується на документах, наданих заявником, які підтверджують безспірність заявлених вимог.

Як зазначає С. Щербак, відродження інституту судового наказу спрощує захист прав громадян [4, 180].

Проте, на наш погляд, законодавцю не зовсім вдалося передбачити всі моменти,

які можуть виникнути на практиці при вирішенні питань в порядку наказного провадження.

Насамперед, як уже нами зазначалося, вбачається можливим розширення кола вимог, за яким може бути видано судовий наказ. Головною умовою цих вимог повинна залишатися їх безспірність. По-друге, з аналізу норм, які регулюють наказне провадження, вбачається, що в наказному провадженні не передбачено можливості вжиття судом запобіжних заходів, які б гарантували реалізацію вимог стягувача у разі видачі судового наказу (забезпечення заявлених вимог). Це дає можливість недобросовісному боржнику з моменту отримання копії судового наказу приховати кошти та майно, а стягувач буде змушений звертатися до суду в порядку позовного провадження. У результаті наказне провадження, яке, по суті, має на меті спростити судові процедури та прискорити захист прав і законних інтересів стягувача, може стати непотрібним і неможливим у використанні нововведенням. Певні труднощі

виникнуть і при виконанні судового наказу, а саме при вирішенні питання про надання відстрочки, розстрочки виконання, зміні чи встановленні способу і порядку виконання за заявою боржника. Адже закон передбачає, що розгляд і вирішення вказаних питань відбувається в судовому засіданні з викликом сторін. Тобто процедура видачі судового наказу виявляється швидшою, ніж його виконання, а боржник отримує можливість, не заперечуючи проти судового наказу, тим не менше блокувати його виконання. Вбачається, що питання щодо виконання судового наказу в майбутньому повинні бути чітко врегульовані чинним законодавством.

З огляду на викладене можна стверджувати, що введення в законодавство інституту наказного провадження дає змогу використовувати в цивільному судочинстві спрощені правові процедури захисту прав та законних інтересів, що, в свою чергу, надає динамізму процесу, підвищує ефективність і дієвість судового захисту.

Список літератури:

1. *Свідерська М.* Порівняльна характеристика судового наказу, судового рішення та виконавчого напису нотаріуса // Підприємництво, господарство і право. — 2005. — № 3. — С. 117—119.
2. *Луспенік Д.* Наказне провадження: його цілі, процедура, проблеми та шляхи їх вирішення // Право України. — 2004. — № 7. — С. 89-94.
3. *Решетняк В.И., Черных И.И.* Заочное производство и судебный приказ в гражданском процессе. — М.: Городец, 1997. — С. 48—51.; *Свідерська М.* Порівняльна характеристика судового наказу, судового рішення та виконавчого напису нотаріуса // Підприємництво, господарство і право. — 2005. — № 3. — С. 117—119.
4. *Фурса С.Я., Щербак С.В.* Виконавче провадження в Україні. Навчальний посібник. — К.: Атіка, 2002. — 480 с.

РЕЗЮМЕ

Статья посвящена проблемам введения в гражданское судопроизводство Украины института судебного приказа. В публикации рассматриваются особенности процедуры рассмотрения дел в порядке приказного производства, характерным признаком которых является бесспорность требований заявителя. Отдельное внимание уделяется характерным свойствам судебного приказа как особой формы судебного решения.

SUMMARY

The article is about problems of introducing the court order institution into Ukrainian civil legislation. The peculiarities of the procedure of case studies within the order execution, the characteristic trait of which is irrefutability of the plaintiff's claims, are considered in the article. The special attention is paid to the main features of the court order as a special form of the court decision.

Отримано 20.06.05

*Рекомендовано кафедрою
цивільного, господарського права
та процесу*